

(1) דברים כב' יג' – כי יקח איש אשה ובא אליה.

(2) חינוך מצוה תקנב' – שנצטוינו לקנות האשה באחת משלשה דרכים קודם הנישואין...כלומר אם ירצה איש ליקח אשה יקנה אותה תחילה וכו'.

(3) רמב"ם הל' אישות א' א' – ב' – קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא איש אותה מכניסה לתוך ביתו וכו' עלה בינו לבין עצמו ותחיה לו לאשה. כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש איש אשה, יקנה אותה תחלה בפני עדים ואח"כ תהיה לו לאשה, שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה. ב' וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם.

(4) רא"ש כתובות פ"א סי' יב' – ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש קיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה...והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו.

(5) תוספות כתובות ב: ד"ה מציא – ועוד דהאשה שדה של בעל ואין הבעל שדה של אשה.

(6) תוספות הרא"ש שם – וי"ל משום דהאשה קנין כספו של האיש כמו עבדו שורו וחמורו ותלויה במזלו.

(7) תוספות קידושין ב. ד"ה מאי שנא – מיהו אומר הר"ר מנוח דה"מ למיתני וניתרת בשני דרכים (ולא נקנית) דגבי קידושין שייך לשון היתר.

(8) רש"י קידושין מד. ד"ה קידושין – קידושין דמדעתה דבעינן דעת המקנה.

(9) רש"י יבמות יט: ד"ה קידושין – והלכה והיתה לאיש אחר (דברים כד) מדעתה משמע.

(10) קונטרסי שיעורים קידושין א' א' – מבואר דישנן בקדושין ג' ענינים: א) קנין, האשה נקנית לבעלה, וזהו לישראל דאורייתא...ב) איסור, דאסר לה אכולי עלמא כהקדש וזהו לישראל דרבנן...ג) התייחדות לאישות, וכמו שכתבו תוס' שזהו פשטא דמילתא מיוחדת ומזומנת לי, ונראה דמהאי טעמא סובר רבא...קידושין שאין מסורין לביאה לא הוו קדושין.

(11) קונטרסי שיעורים קידושין א' א' ב' – הירושלמי בריש מסכתין כיני מתני' או בכסף או בשטר או בביאה, ותני ר' חייה כן לא סוף דבר בשלשתן, אלא אפילו באחד מהן וכו' הרי למדנו שהאשה נקנית בשלש דרכים או בכסף או בשטר או בביאה ע"כ. ומסתבר לומר דכוונת הירושלמי דאי הוה אמינא אשה נקנית בשלשתן יחד היינו דכיון דישנן בקדושין שלשה ענינים הנ"ל בעי מעשה מיוחד על כל ענין וענין וכו'.

(12) רמב"ם אישות י' מז' – המאמר את בתו קטנה ותבעה הבעל לנישואין. בין היא בין אביה יכולין לעכב שלא תינשא עד שתגדיל ותעשה נערה. ואם רצה לכונסה כונס. ואין ראוי לעשות כן.

(13) מנחת שאול כתובות סימן א' – מפשטות לשון הרמב"ם נראה שאם רצה לכונסה קאי על הבעל. ונמצא שהבעל כונסה בלא דעת האב. וכ' החלקת מחוקק שזה ליתא שהרי אין חופה קונה בעל כרחו...ונראה דס"ל להרמב"ם...שחופה קונה בע"כ והוא משום שלא הוי מעשה קנין דנבעי דעת קונה. ורק שהתוס' ס"ל (בחד תי') שאינו קונה משום דהוי גם חופה בכלל ילפוטא דוהיתה מדעתה משמע ע"ז ס"ל להרמב"ם שהילפוטא קאי רק על הקידושין.

בענין מצות קידושין

(א) כתיב בפרשה זו "כי יקח איש אשה ובא אליה" (דברים כב, יג), ונעיין קצת בעיקר דין קידושין. ומתחילה יש להגדיר אם יש בקידושין מצות עשה, או שאינם אלא דין ומעשה קנין בלבד. וידוע שבזה נחלקו הרמב"ם והרא"ש. הרמב"ם מונה את מעשה הקידושין כמצוה, וז"ל (שם הל' ב') "וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם וכו'". ומלבד מצות קידושין מונה הרמב"ם פריה ורביה כמצוה נפרדת. אכן ע' ברא"ש (כתובות פ"א סי' י"ב), שחולק על הרמב"ם ומסביר שהמצוה היא רק פריה ורביה, ואין צריך לקדש אשה מצד עצם המצוה, אלא יש דין שכדי לקיים מצות פריה ורביה מקדש אשה תחילה, וז"ל "כי פריה ורביה היינו קיום המצוה, ואם לקח פלגש קיים פריה ורביה, אינו מחוייב לקדש אשה וכו'".

(ב) ויש לעיין במיבם של "ליקוחין אלו" ומה תוצאתם. ובעיקר יסוד הקידושין, בפשטות נחלקו הראשונים במיבם, אם הוי כמעשה קנין בעלמא או כמעשה המחיל חלות איסור. בתוס' כתובות ב: משמע דהוי כמעשה קנין בעלמא, וז"ל "ועוד דהאשה שדה של בעל ואין הבעל שדה של אשה". וכן מלשון תוס' הרא"ש שם משמע ג"כ כן "משום דהאשה קנין כספו של האיש כמו עבדו שורו וחמורו ותלויה במזלו". אכן ע' בתוס' קידושין ב. דמשמע שאין כאן קנין בעצם, אלא חלות איסור וחלות היתר, וז"ל "מיהו אומר הר"ר מנוח דה"מ למיתני וניתרת בשני דרכים (ולא נקנית), דגבי קידושין שייך לשון היתר".

ולכ' יש בזה נפק"מ לענין דעת האשה. דאם הוי ככל מעשה קנין, פשוט שצריך דעת האשה ככל דעת מקנה. וכן באמת לשון רש"י קידושין מד. "קידושין דמדעתה, דבעינן דעת המקנה". אכן ע' במסורת הש"ס שם, שמציין לדברי רש"י יבמות יט: שמשמע שרק מכח גזיה"כ צריך דעת האשה "והלכה והיתה לאיש אחר (דברים כד) מדעתה משמע". וביארו המפרשים שזה תלוי ביסוד הנ"ל, אם קידושין הם כמעשה קנין או כמעשה המחיל חלות איסור.

(ג) אכן יש מן המפרשים שביארו שאין כאן מחלוקת באמת, אלא בכל קידושין יש גם מעשה קנין וגם מעשה המחיל איסור. וכן ביאר בקונטרסי שיעורים (קידושין א, א), והוסיף שבקידושין יש גם ענין שלישי, והוא התייחדות לאישות, וז"ל "מבואר דישנן בקדושין ג' ענינים: (א) קנין, האשה נקנית לבעלה, וזהו לישנא דאורייתא... (ב) איסור, דאסר לה אכולי עלמא כהקדש, וזהו לישנא דרבנן... (ג) התייחדות לאישות, וכמו שכתבו תוס' שזהו פשטא דמילתא מיוחדת ומזומנת לי, ונראה דמהאי טעמא סובר רבא... קידושין שאין מסורין לביאה לא הוו קדושין."

ולפי"ז ביאר שם הו"א מחודשת מאוד בדברי הירושלמי, שהיה מקום לומר שצריך גם כסף וגם שטר וגם ביאה כדי לקדש אשה, וז"ל "הירושלמי בריש מסכתין כיני מתני' או בכסף או בשטר או בביאה, ותני ר' חייא כן לא סוף דבר בשלשתן, אלא אפילו באחד מהן וכו' הרי למדנו שהאשה נקנית בשלש דרכים או בכסף או בשטר או בביאה ע"כ. ומסתבר לומר דכוונת הירושלמי דאי הוה אמינא אשה נקנית בשלשתן יחד, היינו דכיון דישנן בקדושין שלשה ענינים הנ"ל, בעי מעשה מיוחד על כל ענין וענין וכו'".

(ד) ועד כאן דיברנו בענין קידושין, אכן יש לסנף כאן עוד ענין בדין נישואין. כתב הרמב"ם (אישות י, טז) "המארס את בתו קטנה ותבעה הבעל לנישואין, בין היא בין אביה יכולין לעכב שלא תינשא עד שתגדיל ותעשה נערה. ואם רצה לכונסה כונם, ואין ראוי לעשות כן."

וממשמעות לשון הרמב"ם נראה שיש אפשרות לישא אשה ולעשות חופה בעל כרחיה, שלא בקידושין. אכן יש שביארו שאין זו כוונת הרמב"ם, ואף נישואין אינם חלים בעל כרחיה. וע' במנחת שאול (כתובות סי' א') שביאר את שיטת הרמב"ם, וז"ל "מפשטות לשון הרמב"ם נראה שאם רצה לכונסה קאי על הבעל. ונמצא שהבעל כונסה בלא דעת האב. וכ' החלקת מחוקק שזה ליתא, שהרי אין חופה קונה בעל כרחיה... ונראה דס"ל להרמב"ם... שחופה קונה בע"כ, והוא משום שלא הוי מעשה קנין דנבעי דעת קונה. ורק שהתוס' ס"ל (בחד תי') שאינו קונה משום דהוי גם חופה בכלל ילפותא ד'והיתה' מדעתה משמע. ע"ז ס"ל להרמב"ם שהילפותא קאי רק על הקידושין."

(ה) ויוצא מכל הנ"ל, שעיקר דין קידושין אינו מתפרש בפשטות כמעשה אחד בעלמא, אלא יש בו כמה צדדים וגדרים. מצד אחד יש לדון אם עצם מעשה הקידושין הוא מצוה או רק הדרך שקבעה תורה ליצירת קשר האישות. ומצד שני, אף בעצם חלות הקידושין יש לדון אם יסודה כקנין, כאיסור, או כהתייחדות האשה לאישות, ואפשר שכל ג' הענינים קיימים יחד וכל אחד מהם הוא חלק מהחלות הקידושין. ולפי"ז מובן ג"כ שיש מקום לחלק בין קידושין לנישואין לענין הצורך בדעת האשה, דאפשר שדין דעת בקידושין נובע דוקא מצד גדר הקנין או מגזיה"כ מיוחדת של "והיתה", ואילו חופה ונישואין, שיסודם וגדרם שונים, אינם בהכרח בכלל אותו דין. ואכתי אין בכל הנ"ל אלא נגיעה קלה ממש בסוגיא רחבה ועמוקה זו, שהיא מן הסוגיות היסודיות והמורכבות שבש"ס, ורבו בה הגדרים, השיטות והפרטים עד אין שיעור.